

Голові Разової спеціалізованої вченої ради ДФ 17. 051.109

Запорізького національного університету,

доктору юридичних наук, доценту,

Верлос Н.В.

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента

Мельковського Олександра Вікторовича

на дисертаційну роботу Клімова Богдана Вікторовича на тему:

**«Розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право, за
спеціальністю 081 Право**

Актуальність обраної теми. Футбол ХХІ ст. являє собою складну, багатоманітну соціальну реальність, яка визначає субкультурний феномен «футбольне фанатство».

В Україні, як і в більшості слов'янських країн Європи, футбольне фанатство розквітло лише на початку 90-х років ХХ століття, хоча перші спроби об'єднання навколо вболівання за улюблений клуб почалися ще в 70-80 рр. Екскурс в історію футбольного фанатизму засвідчує, що батьківщиною футбольного фанатського руху, як і самого футболу, була Великобританія. Родоначальниками ж фанатського руху прийнято вважати уболівальників лондонського «Міллуолла». Саме вони наприкінці 50-х рр. влаштували організовану підтримку своєї команди під час футбольного матчу. Знадобилося зовсім небагато часу, щоб в майже кожного клубу на Туманному Альбіоні з'явилися свої фанатські угруповання. У 50-х рр. виникли групи підтримки футбольних команд у Південній Америці (насамперед у Бразилії). У 60-х рр. футбольний фанатизм набув масовості в Італії, а в 70 рр. активна підтримка на

трибунах під час матчів почала поширюватись по всіх європейських стадіонах. Однак фанатський рух кожної країни мав свої особливості.¹

Дійсно, масове впровадження футболу у міжнародні програми спорту, його рекламування, поширення трансляцій матчів через ЗМІ, а також інші чинники обумовили вираження субкультури вболівальників. Із них чисельна частина дотримується маргінальної поведінки та крайніх радикальних поглядів щодо гравців інших футбольних клубів, вболівальників команд суперників, сторонніх осіб, які перебувають у місцях проведення матчів. Зазначене є підґрунтям для неприязні, зверхнього ставлення і вчинення такими особами хуліганства, що поєднуються із завданням тілесних ушкоджень, підпалами, застосуванням холодної та вогнепальної зброї, вибухових і легкозаймистих пристроїв, нерідко вбивствами.

Наукова новизна дисертації Б.В. Клімова полягає в тому, що вона є першим у вітчизняній криміналістичній науці монографічним узагальненням питань досудового розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками. У результаті проведеного дослідження зроблено теоретичне узагальнення практичних проблем, що виникають у діяльності слідчих із виявлення й розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками.

На основі всебічного вивчення загальних положень та особливостей досудового розслідування зазначеної категорії кримінальних проваджень, сформульовані конкретні пропозиції щодо удосконалення цієї діяльності.

Також, актуальність даної дисертації підтверджується її приналежністю до планів наукових досліджень Запорізького національного університету на 2020-2025 роки. Зазначене дисертаційне дослідження корелюється із Тематикою

¹ Процик І. Мовна картина світу футбольних фанатів. *STUDIA UKRAINICA POSNANIENSIA*. 2015. Vol. III. P. 240.

наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки, затвердженої наказом МВС України від 11.06.2020 р. № 454.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертація Клімова Б.В. характеризується системним підходом до предмету дослідження. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, які об'єднують десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Структура повністю відповідає цілям і завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблеми, визначені автором. Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджується критичним аналізом наявних використаних джерел, вітчизняного та міжнародного законодавства, статистичних матеріалів та матеріалів судово-слідчої практики. Доведеність наведених дисертантом висновків базується на грамотному використанні сукупності методів і прийомів наукового пізнання, що забезпечило комплексний підхід та дозволило досягти поставленої мети, всебічно дослідити концептуальні завдання та отримати обґрунтовані результати. Автором використані загальнонаукові та спеціальні методи вивчення концептуальних положень окремої видової методики розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками. Зокрема, застосування системно-структурного підходу дозволило визначити елементи криміналістичної характеристики злочину, класифікувати їх та визначити між ними кореляційні зв'язки (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 1.4); застосування статистичного і соціологічного методів - проаналізувати слідчу й судову практику розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками, узагальнити результати анкетування працівників правоохоронних органів (підрозділи 1.2, 1.3, 2.2, 2.3, 3.1). За допомогою формально-юридичного методу було обґрунтовано висновки й пропозиції удосконалення норм взаємодії слідчого (дознавача) з оперативними підрозділами, а також з іншими суб'єктами під час розслідування кримінальних

правопорушень (підрозділ 2.3). Застосування документального методу дозволило конкретизувати прогалини у тактичному забезпеченні проведення окремих слідчих розшукових дій та негласних слідчих розшукових дій (підрозділи 3.1, 3.3).

Мета дисертаційного дослідження полягає в розробці методики розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками.

Відповідно до поставленої мети автором було вирішене коло взаємопов'язаних задач, а саме: охарактеризовано особу футбольного вболівальника, який вчинює хуліганство; систематизовано типові способи вчинення футбольними вболівальниками хуліганства; розкрито зміст обстановки та визначено слідову картину хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками; виокремлено криміналістично вагомі ознаки особи потерпілого; визначено основні шляхи виявлення хуліганства, що вчиняються футбольними вболівальниками; класифіковано типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками та розроблено алгоритми дій слідчого (дознавача), спрямованих на їх вирішення; визначено особливості взаємодії слідчого (дознавача) з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами під час розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками; розкрито організаційно-тактичні особливості проведення слідчого огляду під час розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками; визначено організаційні і тактичні особливості допиту підозрюваних, потерпілих та свідків під час розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками; охарактеризовано форми використання спеціальних знань під час розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками.

Відповідною гарантією достовірності та теоретичної обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих автором є

вірно поставлена мета та завдання дослідження, логіка викладеного матеріалу. Виходячи з аналізу основної частини дисертації, мета дисертації в ході виконання дослідження була досягнута, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею, основні положення і висновки якої мають відповідний ступінь **наукової новизни**, яка полягає у тому, що дисертаційне дослідження має конкретні пропозиції, які доповнюють існуючі позиції науковців або по-новому надають вирішення існуючих основ розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та рекомендації можуть бути використані в:

науково-дослідній сфері – для подальшого удосконалення методики виявлення й розслідування окремих видів кримінальних правопорушень на базі сформульованих теоретичних положень, висновків та рекомендацій;

– *освітньому процесі* – при викладанні навчальних дисциплін «Криміналістика», «Тактика і методика розслідування окремих злочинів», «Техніко-криміналістичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності», а також при підготовці підручників, текстів лекцій і навчально-методичних матеріалів, проведенні практичних занять з криміналістики;

– *правотворчій діяльності* – для вдосконалення законодавства та інших нормативно-правових актів України, що регулюють питання розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками;

– *практичній діяльності* – для удосконалення діяльності органів досудового розслідування, підрозділів кримінальної поліції НПУ.

Отже, дисертація може виступати теоретичною основою для проведення подальших науково-прикладних досліджень методики розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками. Висновки та

рекомендації, що сформовані автором, можуть бути враховані при вдосконаленні чинного законодавства України.

Структура дисертації дозволила автору повною мірою охопити об'єкт і предмет дисертаційного дослідження. Справляє позитивне враження джерельна база роботи, що свідчить про системне й ґрунтовне опрацювання проблематики, високий рівень наукової підготовки здобувача. Наукові положення та рекомендації є достатньо аргументованими, базуються на ґрунтовному аналізі значного масиву офіційних статистичних матеріалів та судово-слідчої практики, а також на аналізі фундаментальних праць вчених-юристів, накопичених у сфері кримінального права, кримінології та криміналістики.

У вступі Клімовим Б.В. здійснюється обґрунтування вибору теми дослідження, доведена її актуальність; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, надано відомості щодо апробації, а також щодо кількості публікацій, у яких відображено основні положення дисертаційного дослідження.

У першому розділі дисертації проаналізовано теоретико-методологічні підходи вчених-криміналістів до конструювання поняття криміналістичної характеристики як основи побудови ефективних методик розслідування кримінальних правопорушень; обґрунтовано структуру та проаналізовано найбільш значущі елементи криміналістичної характеристики хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками: особу футбольного вболівальника, який вчиняє хуліганство, спосіб, обстановку та слідову картину, особу потерпілого (зокрема, вперше охарактеризовано криміналістичні ознаки юридичних осіб потерпілих на рівні з фізичними особами-потерпілими від досліджуваних видів кримінальних правопорушень).

У другому розділі дисертації охарактеризовано організаційні основи початкового етапу розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками: проаналізовано та класифіковано типові слідчі ситуації, визначено особливості взаємодії слідчого (дознавача) з оперативними підрозділами під час розслідування.

У третьому розділі дисертації розглянуто організаційно-тактичні особливості окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками, зокрема, розкрито особливості проведення слідчого огляду під час розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками, виокремлено й охарактеризовано особливості допиту підозрюваних, потерпілих та свідків, а також визначено форми використання спеціальних знань під час розслідування хуліганств, вчинених футбольними вболівальниками.

Завершується дисертація розгорнутими **висновками**, у яких наведено теоретичне узагальнення вирішеного наукового завдання щодо обґрунтування та розроблення методики розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками. Висновки дисертації є цілісними та логічно обґрунтованими, відповідають меті та завданням дослідження й містять важливі теоретичні та практичні положення щодо оптимізації організаційно-тактичних засад розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками.

Достатньою вважаємо **емпіричну базу дослідження** (с. 23), яку, зокрема, становлять результати узагальнення оперативної, слідчої та судової практики протягом 2017-2024 рр. Вивчено 364 кримінальні провадження (Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Закарпатська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Харківська, Херсонська, Хмельницька області, м. Київ); зведені результати опитувань 91 працівників прокуратури, 407 слідчих, 104 працівників оперативних підрозділів

та 43 працівників експертних установ МВС України. Під час дослідження використано власний досвід роботи в органах прокуратури України.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації відображено в 8 наукових публікаціях, з них чотири наукові статті у журналах та наукових фахових виданнях, включених МОН України, до переліку наукових фахових видань з юридичних наук категорії «Б», а також 4 тези доповідей на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях. Таке представлення результатів наукової роботи є цілком достатнім. Кількість публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України. Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертації. Спрямованість науково-практичних конференцій, де відбувалася апробація дисертаційного дослідження, характер статей здобувача, в яких відображено положення дисертації і результати проведених досліджень, повною мірою вказують, що дисертація пройшла належну апробацію та є самостійною науковою працею, що має завершений характер. У тексті роботи відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого наукового дослідження.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійно написаною кваліфікаційною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями, які виставлені автором для публічного захисту. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі не виявлено випадків привласнення чужих ідей, результатів або висловів без оформлення належного цитування. Таким чином, у дисертаційному дослідженні Клімова Богдана

Вікторовича на тему: «Розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками» відсутні порушення академічної доброчесності.

Разом із тим дисертаційне дослідження Б.В. Клімова не позбавлене окремих **дискусійних положень**, тому загальна позитивна оцінка дисертації не виключає деяких зауважень і побажань, які мають рекомендаційний характер і можуть бути використані автором у подальших наукових дослідженнях.

1. Дисертантом не приділено достатньої уваги питанням дослідження слідової картини під час розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками (с. 86-87), зокрема, специфічним слідам. При цьому автором цілком справедливо наголошено, на тому, що сліди, які утворюються в результаті вчинення хуліганств футбольними вболівальниками, мають найважливіше значення у встановленні безпосереднього способу кримінально протиправного діяння, особи (-іб) кримінального правопорушника (-ів) та доказуванні його (їх) вини (с. 87).

2. Підлягає з'ясуванню позиція автора щодо потреби в проведенні обшуку (обшуків) на початковому та наступному етапах розслідування, через його відсутність у переліку слідчих (розшукових) дій, що можуть проводитися під час розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками (розділ 3).

Висновок. Дисертація на тему «**Розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками**» є завершеним, самостійним дослідженням, у якому отримано нові обґрунтовані результати, що вирішують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для правової галузі знань, та відповідає чинним нормативно-правовим вимогам, що зафіксовані у «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44), а її автор – **Клімов Богдан Вікторович** –

заслужує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право,
за спеціальністю 081 Право.

Офіційний рецензент:

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права

та правоохоронної діяльності

Запорізького національного університету

О.В. Мельковський